

Περὶ τοῦ δικαίου τῆς ἀσφαλείας, καὶ περὶ τοῦ ἀποτελέ-
σματος τῆς κυριαρχίας καὶ ἀνεξαρτησίας τῶν ἔθνων.

§. 49. Περὶ τοῦ δικαίου τῆς ἀσφαλείας.

Ματαιῶς ἡ φύσις ἠθέλην ὑπαγορεύσει εἰς τὰ ἔθνη, ὡς καὶ εἰς τοὺς μερικοὺς, τὴν φροντίδα τῆς συντηρήσεως καὶ τελειοποιήσεως των, ἂν δὲν τοῖς ἔδιδε καὶ τὸ δικαίωμα νὰ προφυλάττωνται ἀπὸ ὅσα δύνανται νὰ ματαιώσωσι τὰ ἀποτελέσματα ταύτης τῆς φροντίδας. Τὸ δικαίωμα δὲν εἶναι, εἰ μὴ ἡ ἠθικὴ δύναμις τοῦ ἐνεργεῖν, ἢ τοῦ πράττειν, ὅ, τί εἶναι ἠθικῶς δυνατὸν, καλὸν, καὶ σύμφωνον μὲ τὰ καθήκοντά μας. Ἐκαστον ἄρα ἔθνος, ὡς καὶ ἕκαστος ἄνθρωπος, ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ μὴν ἀνέχεται τὰς κατὰ τῆς συντηρήσεως καὶ τῆς τελειοποιήσεως του ἐπιχειρήσεις, δηλ. νὰ προφυλάττεται ἐναντίον πάσης βλάβης (§. 18.). τοῦτο δὲ τὸ δικαίωμα εἶναι ἐκ τῶν τελείων, καθότι ἐδόθη πρὸς ἐκπλήρωσιν φυσικῆς καὶ ἀναποδράστου ἐνόχης, καὶ ὀνομάζεται δικαίον τῆς ἀσφαλείας.

§. 50. Γεννᾷ τὸ δικαίωμα τοῦ ἀνδρίζασθαι.

Τὸ καλῆτερον μέτρον εἶναι νὰ προλαμβάνη τις τὸ κακὸν, ὅταν δύναται. Ἐκαστον ἔθνος ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἀντισταθῇ εἰς τὸ κακὸν, τὸ ὁποῖον ζητοῦσι νὰ τῷ προξενήσωσι, νὰ ἀντιπαρατάξῃ τὴν δύναμιν καὶ κάθε τίμιον τρόπον εἰς τὴν βίαν, τὴν ὁποίαν ἐπιφέρουσι κατ' αὐτοῦ, καὶ περιπλέον νὰ προλάβῃ τὰς μηχανορραφίας, προσέχον ὅμως πάντοτε νὰ μὴ κινήθῃ ἐπάνω εἰς ὑπόψιας μετεώρους καὶ ἀβεβαίους, διὰ νὰ μὴν ἔμβῃ τοιοῦτοτρόπως αὐτὸ τὸ ἴδιον εἰς θέσιν ἐπιθετικὴν.

§. 51. Καὶ ἐκεῖνο τοῦ ζητεῖν ἱκανοποίησιν.

Ὅταν τὸ κακὸν ἐκτελεσθῇ, τὸ ἴδιον δικαίον τῆς ἀσφαλείας δίδει εἰς τὸν ὑβρισθέντα τὴν ἄδειαν νὰ ζητήσῃ τελείαν ἱκανοποίησιν, καὶ διὰ τῶν ὄπλων, ἂν χρειασθῇ.

§. 52. Καὶ τὸ δικαίωμα τοῦ κοδάζειν.

Τελευταῖον ὁ ὑβρισθεὶς ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἐξασφαλισθῇ καὶ διὰ τὸ μέλλον, νὰ παιδεύσῃ τὸν ἐπιθέτην, ἐπιβάλλων εἰς αὐτὸν ποινὴν δυναμένην νὰ τὸν ἀποτρέψῃ εἰς τὸ ἐξῆς ἀπὸ τοιαύτας παρανομίας, καὶ νὰ φοβήσῃ ὅσους ἠθελάν δοκιμάσει νὰ τὸν μιμηθῶσι. Δύνεται περιπλέον, κατὰ τὴν χρείαν, νὰ τὸν καταστήσῃ ἀνίκανον νὰ τὸν βλάψῃ πλέον. Εἰς ὅλα αὐτὰ τὰ μέτρα, τὰ ὁποῖα δικαίω τῷ λόγῳ λαμβάνει, τὸ ἔθνος κάμνει χρῆσιν τοῦ δικαιώματός του· καὶ ἂν προξενήθῃ βλάβη εἰς ἐκεῖνον, ὅστις τὸ ἠνάγκασε νὰ ἐνεργήσῃ τοιουτοτρόπως, αὐτὸς δὲν ἤμπορεῖ νὰ μεμφθῇ, εἰμὴ τὰς ἰδίας του ἀδικίας.

§. 53. Δικαίωμα ὅλων τῶν λαῶν, ἐναντίον κακοποιοῦ τινος ἔθνους.

Ἄν λοιπὸν ὑπῆρχεν εἰς κανένα τόπον ἔθνος τι ἀνήσυγον καὶ κακοποιὸν, διατεθειμένον πάντοτε νὰ βλάπτῃ τοὺς ἄλλους, νὰ συγχύσῃ τὴν δίοδον τῶν ὑποθέσεών των, νὰ διεγείρῃ μεταξύ των ἐμφυλίους πολέμους, δὲν εἶναι ἀμφιβολία ὅτι ἠθελάν ἔχει ὅλα ὁμοῦ τὰ ἔθνη τὸ δικαίωμα νὰ ἐνωθῶσι διὰ νὰ τὸ περισείλωσι, νὰ τὸ παιδεύσωσι, καὶ νὰ τὸ καταστήσωσι διὰ πάντοτε ἀνίκανον νὰ βλάψῃ. Τοιαῦτα ἀποτελέσματα ἠθελε προάξει ἡ πολιτικὴ, τὴν ὁποῖαν ἐκθειάζει ὁ Μακιαβέλης εἰς τὸν Καίσαρα Βοργίαν του. Καὶ ἐκείνη δὲ, τὴν ὁποῖαν ἀκολουθοῦσεν ὁ Βασιλεὺς τῆς Ἰσπανίας, Φίλιππος ὁ Β'. ἦτον ἐπιτηδειστάτη νὰ ἐνώσῃ ὀλόκληρον τὴν Εὐρώπην ἐναντίον του· ὅθεν καὶ δικαίως Ἐρρίκος ὁ Μέγας εἶχεν ἀποφασίσει νὰ καταστρέψῃ τὴν τρομερὰν διὰ τὰς δυνάμεις της, καὶ ὀλέθριον διὰ τὰς γνώμας της ταύτην ἐξουσίαν.

§. 54. Κανὲν ἔθνος δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἐπέμβῃ εἰς τὰ τῆς διοικήσεως τοῦ ἄλλου.

Μία προφανὴς συνέπεια τῆς ἐλευθερίας καὶ ἀνεξαρτησίας τῶν ἔθνων εἶναι, ὅτι ὅλα ἔχουσι τὸ δικαίωμα νὰ διοικηθῶσιν ὅπως κρίνωσιν εὐλογον, καὶ ὅτι κανὲν δὲν ἔχει τὴν ἀδειαν νὰ ἐπέμβῃ εἰς τὰ τῆς διοικήσεως τῶν ἄλλων. Ἀφ' ὅσα δικαίωματα ἀνήκουσιν εἰς τὸ ἔθνος, ἡ κυριότητα εἶναι ἀναμφιβόλως τὸ πλέον πολυτιμον, καὶ ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον οἱ ἄλλοι πρέπει νὰ σέβωνται μὲν τὴν ἐσχάτην ἀκρίβειαν, ἂν δὲν θέλωσι νὰ τὸ ἀδικήσωσι.

§. 55. Ὁ κυριάρχος δὲν δύναται νὰ γείνη κριτὴς τῆς διαγωγῆς ἄλλου.

Ὁ κυριάρχος εἶναι ἐκεῖνος, εἰς τὸν ὁποῖον τὸ ἔθνος ἐνεπισεύθη τὴν ἐξουσίαν καὶ τὴν φροντίδα τῆς διοικήσεως, καὶ τὸν ὁποῖον ἐνέδουσε μὲ τὰ δικαιώματά του. Εἰς αὐτὸ λοιπὸν ἀνήκει καὶ συμφέρει νὰ ἐξετάσῃ τὸν τρόπον, καθ' ὃν ὁ ὀδηγὸς, τὸν ὁποῖον ἐκλέξε, μεταχειρίζεται τὴν δυνάμειν του. Δὲν εἶναι λοιπὸν ἔργον αἰμμιᾶς ξένης δυνάμεως νὰ ἐξετάσῃ τὴν διοίκησιν τούτου τοῦ κυριάρχου, νὰ γείνη κριτὴς τῆς διαγωγῆς του, καὶ νὰ τὸν ἀναγκάσῃ νὰ τὴν μεταβάλλῃ. Ἄν αὐτὸς καταβαρύνῃ τοὺς ὑπηκόους του μὲ φόρους, ἂν τοὺς μεταχειρίζεται μὲ σκληρότητα, τοῦτο ἀποβλέπει τὸ ἔθνος, καὶ κἀνεὶς ἄλλος δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ τὸν διαρρώσῃ, καὶ νὰ τὸν ἀναγκάσῃ νὰ ἀκολουθῇ σῶσημα συνετώτερον καὶ ἐπιεικέστερον. Ἡ φρόνησις θέλει διδάξει εἰς τίνας περιστάσεις ἢμπορεῖ τις καὶ τῷ παρουσιάσῃ παρατηρήσεις εὐμενεῖς καὶ φιλικὰς. Οἱ Ἰσπανοὶ παρεμίαναν ὅλους τοὺς κανόνας, ὅταν ἔγειναν κριταὶ τοῦ Ἰνκᾶ (*) Ἀθουάλφα. Ἐὰν ὁ ἡγεμὼν αὐτὸς ἤθελε παραβιάσει τὸ δίκαιον τῶν ἔθνῶν ὡς πρὸς αὐτοὺς, ἤθελεν ἔχει τὰ δικαίωμα νὰ τὸν παιδεύσωσιν. Ἀλλ' αὐτοὶ τὸν ἐκατηγόρησαν, ὅτι ἔθανάτωσε πολλοὺς τῶν ὑπηκόων του, ὅτι εἶχε πολλὰς γυναῖκας, κτλ., περὶ τῶν ὁποίων ὅλων δὲν ἔχρεωσοῦσε πρὸς αὐτοὺς λόγον. ἐκεῖνο δὲ, τὸ ὁποῖον κορυφώνει τὴν ἀπαραδειγματίστον παρανομίαν των, εἶναι ὅτι τὸν κατεδίκαναν μὲ τοὺς νόμους τῆς Ἰσπανίας.

§. 56. Πᾶς συγχωρεῖται νὰ ἐπέμβῃ τις εἰς τὰς μεταξὺ κυριάρχου καὶ τοῦ λαοῦ τὸν φιλονεικίας.

Ἄν ὅμως ὁ ἡγεμὼν, καταπατῶν τοὺς θεμελιώδεις νόμους, δίδῃ εἰς τὸν λαὸν τοῦ νόμιμον αἰτίαν τοῦ νὰ ἀντισταθῇ, ἂν ἡ τυραννία κορυφωθῇ εἰς τρόπον ὥστε νὰ ἐπαναστατήσῃ τὸ ἔθνος, καὶ θε ξένη δύναμις ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ βοηθήσῃ τὸν κατατυραννούμενον λαόν, ὅταν μάλιστα αὐτὸς ζητῇ βοήθειαν. Τὸ Ἀγγλικὸν ἔθνος ἐκραύγαζε δικαίως κατὰ τοῦ βασιλέως Ἰακώβου τοῦ Β'. Οἱ μεγάλοι, οἱ πλείον τίμιοι πολῖται, ἀποφασίσαντες νὰ χαλινώσωσιν ἐπιχειρήσεις, αἱ ὁποῖαι ἔτεινον προφανῶς εἰς τὸ νὰ ἀνατρέψωσι τὸ πολίτευμα.

(*) Ὄνομα, τὸ ὁποῖον οἱ κάτοικοι τῆς Περύουβιας ἔδιδον εἰς τοὺς ἡγεμόνας των.

καὶ νὰ καταθλίψωσι τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν θρησκίαν, ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν τῶν Ἰωνομένων Ἐπαρχιῶν. Ἡ ἐξουσία τοῦ Πρίγγιπος τῆς Θρακίας ἐπενέργησεν ἀναμφιβόλως εἰς τὰ βουλευματα τῶν ἀντιπροσώπων, ἀλλὰ δὲν τοὺς περσάνησε νὰ κέρωσι κριμίαν παρανομίαν. "Ὅταν λαὸς τις λαμβάνῃ εὐλόγως τὰ ἔπλα κατὰ τινος τυράννου, εἶναι ἔργον δικαιοσύνης καὶ γενναιότητος νὰ βοηθήσῃ τις ἀνθρώπους ἀξιοτίμους, οἱ ὅποιοι ὑπερασπίζονται τὴν ἐλευθερίαν τῶν. Ὅποτε λοιπὸν τὸ σπᾶγμα καταντήσῃ εἰς ἐμφύλιον πόλεμον, αἱ ξέναι δυνάμεις θύνανται νὰ προσετέύωσι τὸ μέρος, τὸ ὁποῖον ἤθελε ταῖς φανῆ δεκαίτερον. Ἐκείνη, ἡ ὁποία βοηθεῖ μισητὸν τινα τύραννον, ἢ λαμβάνει τὸ μέρος ἀδίκου τινος καὶ ἀντάρτου λαοῦ, ἁμαρτάνει ἀναμφιβόλως κατὰ τῶν κωσθηκόντων της. Ἀλλ' οἱ δεσμοὶ τῆς κοινωνίας εἶναι διαλελυμένοι, ἢ καὶ ἀναβεβλημένοι, μεταξὺ τοῦ κυριάρχου καὶ τοῦ λαοῦ του. Δύνανται αὐτοὶ νὰ θεωρηθῶσιν ὡς δύο διακεκριμένοι δυνάμεις καὶ ἐπειδὴ ἑκατέρα εἶναι ἀνεξάρτητος πάσης ξένης ἐξουσίας, δὲν ἔχει κανεὶς τὸ δικαίωμα νὰ τὰς κρίνῃ. Ἐνδέχεται ἑκατέρα νὰ ἔχῃ δικαίον, καὶ ἑκάτερος ἐπείνων, οἱ ὅποιοι τοὺς βοηθοῦσι, νὰ ὑπολάβωσιν ὅτι ὑποσηρίζει τὴν ἀγαθὴν μερίδα. Δυνάμει λοιπὸν τοῦ ἐθελουσίου δικαίου τῶν ἐθνῶν (Προηγούμε. §. 21.), πρέπει νὰ ἐνεργῶσιν ἀμφότερα τὰ μέρη ὡς ἔχοντα ἴσα δικαιώματα, καὶ νὰ πραγματεύωνται ἀναμεταξύ των τοιουτοτρόπως, μέχρι τῆς ἀποφάσεως. Ὡς τὸσον δὲν πρέπει τις νὰ καταχρασθῇ τὴν γνώμην ταύτην, εἰς τρόπον ὥστε νὰ δικαιολογήσῃ μισητὰς μηχανουργίας κατὰ τῆς ἐσωτερικῆς ἡσυχίας τῶν πολιτειῶν. Παραβιάζει τὸ δικαίον τῶν ἐθνῶν, ὅστις παρακινεῖ εἰς ἐπανάστασιν ὑπηκόους, οἱ ὅποιοι ὑποτάσσονται εἰς τὸν κυριάρχην των, ἂν καὶ προσκλαίωται κατὰ τῆς διοικήσεώς του. Τὰ δὲ τέρατα ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα, ὑπὸ τὸν τίτλον τοῦ κυριάρχου, γίνονται ἢ μάσιξ καὶ ὁ τρόμος τῆς ἀνδριωπότητος, εἶναι θηρία ἀνήμερα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα κάθε ἀνθρώπος γενναῖος ἢμπορεῖ δικαίως νὰ καθάρισῃ τὴν γῆν. Οἱ παλαιοὶ ἐπαίνεσαν ὀμοφώνως τὸν Ἡρακλῆα, διότι ἐλευθέρωσε τὸν κόσμον ἀπὸ τὸν Ἄντεια, ἀπὸ τὸν Βούσιριν καὶ ἀπὸ τὸν Διομήδην.

§. 57. Δικαίωμα τοῦ καὶ μὴν ἀνέχεται τις νὰ ἐπεμβαίνωσιν αἱ ξέναὶ δυνάμεις εἰς τὰ τῆς διοικήσεως.

Ἄφ' οὗ ἐθέσαμεν ὅτι τὰ ξένα ἔθνη δὲν ἔχουσι τὸ δικαίωμα νὰ ἐπεμβῶσιν εἰς τὰ τῆς διοικήσεως ἀνεξαρτήτου τινος πολιτείας, δὲν εἶναι δύσκολον νὰ ἀποδείξωμεν, ὅτι ἡ πολιτεία αὕτη ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ μὴ τὸ ὑποφέρῃ. Εἶναι ἴδιον τῆς ἀνεξαρτησίας νὰ διοικῆται τις ἀφ' ἑαυτοῦ κατὰ τὴν ἀρέσκειάν του. Ἡ ἀνεξάρτητος πολιτεία δὲν δύναται νὰ περιορισθῇ κατὰ τοῦτο, εἰμὴ μόνον διὰ ἰδιαίτερα δίκαια, τὰ ὅποια αὕτη ἤθελε παραχωρήσει πρὸς τοὺς ἄλλους διὰ τῶν συνθηκῶν της, καὶ τὰ ὅποια, εἰς τόσον ζηλότυπον ὕλην ὡς εἶναι ἡ διοίκησις, δὲν δύνανται νὰ ἐκτανθῶσι μακρύτερα ἀπὸ τὰς ρητὰς καὶ καθαρὰς τῶν συνθηκῶν ἐκφράσεις. Εἰς καθὰ ἄλλην περίπτωσιν, ὁ κυριάρχης ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ μεταχειρισθῇ ὡς ἐχθροὺς ἐκείνους, οἱ ὅποιοι τολμῶσι νὰ ἐπέμβωσιν εἰς τὰ οἰκεικά του πράγματα ἀλλέως, ἢ μὲ φιλικὴν μεσιτείαν.

§. 58. Περὶ τῶν αὐτῶν δικαιωμάτων ὡς πρὸς τὴν θρησκείαν.

Ὅπως δὴποτε θεωρουμένη, ἡ θρησκεία εἶναι πολλοτάτου λόγου ἀξία διὰ καθὲς ἔθνος, καὶ αὕτη ἡ ὕλη, ὡς μία τῶν σημαντικωτέρων, ἀπαιτεῖ ὅλην τὴν προσοχὴν τῆς κυβερνήσεως. Ἐκαστος λαὸς ἀνεξάρτητος δὲν χρεωθεῖ λόγον ὡς πρὸς τὴν θρησκείαν του, εἰμὴ μόνον εἰς τὸν Θεόν, καὶ ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἀκολουθήσῃ εἰς τοῦτο, ὡς καὶ εἰς τὰ ἄλλα, μόνης τῆς συνειδήσεώς του τὰ φῶτα, καὶ νὰ μὴν ὑποφέρῃ νὰ ἐπεμβαίνωσιν οἱ ξένοι εἰς τόσον ἀξιόλογον ὕλην.

§. 59. Κανὲν ἔθνος δὲν δύναται νὰ ὑποχρεωθῇ ὡς πρὸς τὴν θρησκείαν.

Εἶναι λοιπὸν βέβαιον ὅτι δὲν δύναται τις ἐναντίον τῆς θρησκείας τοῦ ἔθνους νὰ ἐπεμβῇ εἰς τὰ τῆς θρησκείας του, χωρὶς νὰ προσβάλλῃ τὰ δίκαιά του καὶ νὰ τὸ ὑβρίσῃ. Ἐτι ὀλιγώτερον συγχωρεῖται νὰ μεταχειρισθῇ τις τὰ ὄπλα, διὰ νὰ τὸ ὑποχρεώσῃ νὰ δεχθῇ διδασκαλίαν τινα ἢ λατρείαν, τὴν ὅποιαν αὐτὸς νομίζεθαι. Ἐν τίνι ἐξουσία ζητοῦσιν οἱ ἄνθρωποι νὰ γείνωσιν ὑπερασπισαὶ καὶ προσάται τοῦ Θεοῦ; Ἐχει ὁ Θεός, ὅταν θέλῃ, τὰ μέσα νὰ φέρῃ τὰ ἔθνη εἰς ἐπίγνωσιν, μὲ τρόπους ἀσφαλεσίτερους παρὰ τὴν βία. Οἱ καταδιωκταὶ δὲν κάμνουσι ποτε ἀληθεῖς προσηλύτους· καὶ τ

τερατώδες δόγμα νὰ ἐκτείνῃ τις τὴν θρησκείαν διὰ τοῦ ἕξους, ὄχι μόνον ἀνατρέπει τὸ δίκαιον τῶν ἔθνων, ἀλλ' εἶναι καὶ ἡ πλέον τρομερὰ μάστιξ τῶν λαῶν. Κάθε μανικός θέλει νομίσῃ ὅτι μάχεται ὑπὲρ τοῦ Θεοῦ, κάθε κενόδοξος θέλει καλλωπισθῆ με ταύτην τὴν ἀφορμὴν. Ἐν ᾧ Κάρολος ὁ Μέγας κατέκαιε καὶ κατέσφαξε τὴν Σαξονίαν διὰ νὰ εἰσάξῃ ἐκεῖ τὸν χριστιανισμόν, οἱ διάδοχοι τοῦ Μωάμεθ ἐρήμοναν τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν Ἀφρικὴν διὰ νὰ ἐρεώσωσι τὸ Ἀλκοράνιον.

§. 60. Περὶ φιλάνθρωπων ἐκδουλεύσεων ὡς πρὸς ταύτην τὴν ὕλην καὶ περὶ ἀποσόλων.

Ὡς τὸσον εἶναι φιλάνθρωπος ἐκδούλευσις τὸ νὰ ἀγωνίζεταί τις μετὰ εὐλαρίαν καὶ νόμιμα νὰ καταπέσῃ ὅποιονδήποτε ἔθνος νὰ δεχθῆ τὴν θρησκείαν, τὴν ὁποίαν τις νομίζει μόνην ἀληθινὴν καὶ σωτηριώδη. Δύναται τις νὰ ἐξαποσείλῃ πρὸς αὐτὸ ἀποσόλους νὰ τὸ διδάξωσι καὶ ἡ φροντίς αὕτη συνάδει κατὰ πάντα μετὰ τὴν ἐπιμέλειαν, τὴν ὁποίαν ἕκαστος λαὸς χρεώσεται εἰς τὴν τελειοποίησιν καὶ εἰς τὴν εὐδαιμονίαν τῶν ἄλλων. Σημειώτεον ὅμως ὅτι, διὰ νὰ μὴ προσβάλωσι τὰ δικαιώματα τοῦ κυριάρχου, οφείλουσιν οἱ ἀπόσολοι νὰ ἀπέχωνται ἀπὸ τοῦ νὰ διδάσκωσι τοὺς λαοὺς τοῦ νέαν διδασκαλίαν κρυφίως καὶ χωρὶς ἄδειαν. Ὁ κυριάρχης δύναται νὰ ἀπορρίψῃ τὰς ἐκδουλεύσεις τῶν, καὶ ἂν τοὺς διατάξῃ νὰ ἀναχωρήσωσι, πρέπει νὰ ὑπακούσωσι. Χρειαζέται πολλὰ ῥητὴ ἐντολὴ τοῦ βασιλέως τῶν βασιλευόντων, διὰ νὰ παρακούσῃ τις νομίμως τὸν κυριάρχην, ὅστις προσάξει κατὰ τὴν ἔκτασιν τῆς δυνάμεώς του καὶ πάλιν ὁ κυριάρχης, ὅστις δὲν θέλει εἶσθαι πεπεισμένος περὶ τῆς ἐκτάπτου ταύτης ἐντολῆς τοῦ Θεοῦ, ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ παιδεύσῃ τὸν παρήκοον ἀπόστολον. Ἐὰν ὅμως τὸ ἔθνος, ἢ μέρος σημαντικὸν τοῦ λαοῦ, θέλῃ νὰ κρατήσῃ τὸν ἀπόστολον, καὶ νὰ ἀκολουθήσῃ τὴν διδασκαλίαν του, ζητεῖται τί γίνεται; Εἰς τοὺς §§. 128 καὶ 136 τοῦ Α' Βιβλ., ὅπου ἐκθέσαμεν τὰ ὡς πρὸς τὴν θρησκείαν δικαιώματα τοῦ ἔθνους καὶ τῶν πολιτῶν, θέλει τις εὐρῆ τὴν λύσιν ταύτης τῆς ἀπορίας.

§. 61. Ἀναγκαῖαι περὶ τὰ τοιαῦτα προφυλάξεις.

Τὸ ἀντικείμενον τοῦτο εἶναι ἐκ τῶν σπουδαιωτάτων, καὶ δὲν

εἶναι δυνατόν νὰ συγχωρήσῃ τις ἀσυλλόγητον ζῆλον προσηλυτισμοῦ, χωρὶς νὰ ριψοκινδυνεύσῃ τὴν ἡσυχίαν ὅλων τῶν ἔθνων, καὶ νὰ ἐκτιθέσῃ αὐτοὺς τοὺς ἰδίους κήρυκας τῆς νέας διδασκαλίας εἰς τὸ νὰ παραβῶσι τὰ καθήκοντά των, εἰς καιρὸν ὅπου νομίζουσιν, ἕτι ἐνεργοῦσι τὴν πλέον θεάρετον πρᾶξιν· καὶ τῷ ὄντι, δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι βλάπτει τὸ ἔθνος, ὅστις ζητεῖ νὰ εἰσάξῃ εἰς τὸν κόλπον τοῦ ψευδοῦ καὶ ἐπιειχθύνον θρησκείαν. Δὲν εἶναι δὲ κανεὶς εἰς τὸν κόσμον, ὅστις νὰ νομίσῃ τὴν ἐδικτὴν του μόνην ἀληθινήν καὶ σωτηριώδη. Ἐνθάρρυνε, ἀναψε τὸν ἐνθερμον ζῆλον τῶν ζητούντων νὰ κηρύξωσι νέας θρησκείας, καὶ θέλεις ἰδεῖ τὴν Εὐρώπην κατακλυσμένην ἀπὸ Λαμαδάς καὶ ἀπὸ Δερβίσας, ἐν ᾧ παντὸς εἴδους μοναχοὶ θέλουσι διατρέχει τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν Ἀφρικὴν. Οἱ ἱεροκήρυκες τῶν Λουθηρῶν θέλουσιν ὑπάγει εἰς τὴν Ἰσπανίαν καὶ εἰς τὴν Ἰταλίαν, περιφρονοῦντες τὴν ἱερὰν ἐξέτασιν, καὶ οἱ Ἰησοῦίται θέλουσι διασπαρῆ μεταξὺ τῶν Λουθηρῶν διὰ νὰ προσπιθίσωσι νὰ τοὺς ἀνακαλέσωσιν εἰς τοὺς κόλπους τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας. Ἄς ἐλέγχωσιν ὅσον θέλουσιν οἱ Καθολικοὶ τὴν ὀλίγην ζέσιν τῶν Λουθηρῶν· ἡ διαγωγὴ τῶν τελευταίων εἶναι ἀναμφιβόλως πλέον σύμφωνος μὲ τὸ δίκαιον τῶν ἔθνων καὶ μὲ τὸν ὀρθὸν λόγον. Ὁ ἀληθὴς ζῆλος συνίσταται εἰς τὸ νὰ κάμῃ τις νὰ ἀκμάσῃ ἡ θρησκεία εἰς τὸν τόπον, ὅπου τὴν ἐπαγγέλλονται, καὶ εἰς τὸ νὰ τὴν καταστήσῃ ἐπωφελεῖ εἰς τὰ ἥθη καὶ εἰς τὴν πολιτείαν· ἕως οὗ δὲ νὰ προσκληθῇ τις ἀπὸ τὰ ξένα ἔθνη, ἢ νὰ λάβῃ ρητὴν ἐντολὴν ἐξ οὐρανοῦ νὰ τὴν κηρύξῃ εἰς ἄλλα μέρη, εὐρίσκει ἐποχρώσας ἀσχαλίας εἰς τὴν πατρίδα του. Ἄς προσθέσωμεν τελευταῖον, ὅτι διὰ νὰ ἐπιχειρισθῇ τις νομίμως νὰ κηρύξῃ θρησκείαν τινα εἰς τοὺς διαφόρους λαοὺς τοῦ κόσμου, πρέπει πρῶτον νὰ βεβαιωθῇ περὶ τῆς ἀληθείας τῆς, διὰ τῆς πλέον σπουδαίας ἐξετάσεως. Καὶ τί; θέλουσι μᾶς εἰπῆ· ὁ Χριστιανὸς θέλει τάχα ἀμφιβάλλει περὶ τῆς θρησκείας του; Ὁχι· καθὼς μήτε ὁ Ὄθωμανὸς δὲν ἀμφιβάλλει περὶ τῆς ἐδικτῆς του. Ἔσο πάντοτε ἕτοιμος νὰ μεταδώσῃς τὰ φῶτά σου· ἐκθεσον γυμνάς καὶ ἐν εἰλικρινείᾳ τὰς ἀρχὰς τῆς πίστεώς σου, εἰς ὅσους ἐπιθυμοῦσι νὰ σὲ ἀκούσωσι· δίδαξον, κατὰπεισον, μὴ ζητῆς ὁμοῦ νὰ σύρῃς τοὺς ἀνθρώπους μὲ τὸ πῦρ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ.

§. 62. Τί δύναται νὰ κάμη ὁ κυριάρχης ὑπὲρ τῶν ἐπαγγελ-
λομένων τὴν θρησκείαν του εἰς ἄλλην ἐπικράτειαν.

Ὅταν θρησκεία τις διώκεται εἰς ὅποιονδήποτε τρόπον, τὰ ἐ-
παγγελόμενα αὐτὴν ξένα ἔθνη δύνανται νὰ μεσιτεύσωσιν ὑπὲρ τῶν
ἀδελφῶν των· ἀλλ' αὐτὸ μόνον ἔχουσι τὸ δικαίωμα νὰ κάμωσι νο-
μίμως, ἐκτὸς ἂν ὁ διωγμὸς ἔφθασεν εἰς τυραννίας ἀφορήτους,
κατὰ τῶν ὁποίων ἕκαστον ἔθνος χρεωθεῖ νὰ βοηθήσῃ τὸν λαὸν, ὅς-
τις τὰς πάσχει (§. 56.). Τὸ συμφέρον τῆς ἰδίας ἀσφαλείας των
τοῖς δίδει ἀκόμη τὸ δικαίωμα νὰ ὑπερασπισθῶσι τοὺς διωκομένους.
Εἰς τῶν βασιλέων τῆς Γαλλίας ἀπεκρίθη εἰς τοὺς πρέσβεις, οἱ ὁ-
ποῖοι ἐζήτησαν παρ' αὐτοῦ νὰ μὴν ἐνοχλῇ τοὺς ὑπηκόους του τῆς
μετερρυθμισμένης θρησκείας, ὅτι ἦτον ἐλεύθερος εἰς τὸ βασίλειόν
του. Ἀλλ' οἱ ἐπαγγελόμενοι τὴν Λουθηρανὴν θρησκείαν ἠγεμό-
νες, οἱ ὁποῖοι ἐβλέπον τὴν κατ' αὐτῶν διευθυνομένην παρὰ τῶν
Καθολικῶν γενικὴν συνομωσίαν, ἦσαν ὡσαύτως ἐλεύθεροι νὰ βοη-
θήσωσιν ἀνθρώπους, δυναμένους νὰ ἐνισχύσωσι τὸ μέρος των, καὶ
νὰ ἀπομακρύνωσι τὸν ἐπαπειλούμενον εἰς αὐτοὺς ὄλεθρον. Δὲν γί-
νεται διάκρισις πολιτείας ἢ ἔθνους, ὅταν πρόκηται νὰ ἐνωθῇ τις
ἐναντίον μανικῶν, ζητούντων νὰ ἐξολοθρεύσωσι πᾶν ὃ, τι δὲν
δέχεται τυφλῶς τὴν διδασκαλίαν των.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν Ε'.

Περὶ τῆς διατηρήσεως τῆς δικαιοσύνης μεταξὺ τῶν ἔθνῶν.

§. 63. Ἀνάγκη νὰ διατηρῆται ἡ δικαιοσύνη εἰς τὴν ἀν-
θρώπινον κοινωνίαν.

Ἡ βᾶσις πάσης κοινωνίας, καὶ τὸ ἀσφαλὲς μέσον τοῦ προᾶγειν
εἰς καλὴν ἔκβασιν ὅποιονδήποτε ἔργον, εἶναι ἡ δικαιοσύνη. Ἄντὶ
νὰ ᾖ ἡ ἀνθρώπινος κοινωνία κοινότης βοηθειῶν καὶ φιλανθρω-
πῶν ἔργων, ἡθελε καταντήσῃ εἰς διηνεκῆ καὶ ἐκτεταμένην λη-
ξείαν, ἂν δὲν ἐσέβοντο ἐπὶ τῆς γῆς τὴν ἀρετὴν ταύτην, ἡ ὁποία
ἀποδίδει εἰς καθένα τὸ ἐδικόν του. Ἡ δικαιοσύνη εἶναι ἐτι μᾶλ-
λον ἀναγκασία μεταξὺ τῶν ἔθνῶν, ἢ μεταξὺ τῶν μερικῶν καὶ ὁ-

τι τῆς ἀδικίας τὰ ἀποτελέσματα εἶναι πολὺ πλέον τρομερὰ με-
ταξὺ τῶν δυνατῶν τούτων πολιτικῶν σωμάτων, ἀπὸ τὰ ὁποῖα
δὲν δύναται τις νὰ ἐπιτύχῃ τόσον εὐκολα ἱκανοποίησιν. Ἡ ἐνοχὴ,
τὴν ὁποῖαν ἡ φύσις ἐπέβαλεν εἰς ἕκαστον ἄνθρωπον νὰ ᾔναι δίκαιος,
ἀποδεικνύεται εὐκόλως εἰς τὸ φυσικὸν δίκαιον. Τὴν ὑποθέτομεν
ἐνταῦθα γνῶσιν, καὶ περιορισθήμεθα νὰ σημειώσωμεν, ὅτι ὄχι μό-
νον τὰ ἔθνη δὲν δύνανται νὰ ἐξαιρεθῶσιν ἀπὸ αὐτὴν (προηγούμε-
§. 5.), ἀλλ' ὅτι εἶναι μάλιστα ἐτι ἱερωτέρα δι' αὐτὰ, ἐξ αἰτίας
τῶν σημαντικῶν συνεπειῶν τῆς.

§ 64. Ἐνοχὴ τῶν ἐθνῶν τοῦ διατηρεῖν τὴν δικαιοσύνην.

Ἄλλα λοιπὸν τὰ ἔθνη ἐνέχονται νὰ διατηρῶσιν ἀκριβέστατα τὴν
δικαιοσύνην ἀναμεταξύ των, καὶ νὰ ἀπέχῳσιν ἐπιμελῶς ἀπὸ ὅ, τι
δύναται νὰ τὴν παραβιάσῃ. Ἐκαστον αὐτῶν ὀφείλει νὰ ἀπονέμῃ
εἰς τοὺς ἄλλους ὅ, τι τοῖς ἀνήκει, νὰ σέβεται τὰ δικαίωμά των,
καὶ νὰ τοῖς ἀφίνει τὴν εἰρηνικὴν αὐτῶν χρῆσιν.

§. 65. Δικαίωμα τοῦ μὴ ἀνέχεσθαι τὴν ἀδικίαν.

Ἐκ ταύτης τῆς ἀναποδράσου ἐνοχῆς, τὴν ὁποῖαν ἡ φύσις ἐπι-
βάλλει εἰς τὰ ἔθνη, καὶ ἐκ τῶν πρὸς ἑαυτὸ παντὸς ἔθνους καθήκον-
των, ἐξάγεται, ὅτι κάθε πολιτεία ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ μὴν ὑποφέρῃ
κάνενός δικαίωματός της σφετερισμόν· τὰ καθήκοντά του τὸ ὑπο-
χρεοῦσι νὰ ἐναντιωθῇ, καὶ τοῦτο εἶναι τὸ δικαίωμα (§. 49).

§. 66. Τὸ δικαίωμα τοῦτο εἶναι τέλειον.

Τοῦτο τὸ δικαίωμα εἶναι τέλειον, τουτέστιν ἐνυπάρχει εἰς αὐ-
τὸ καὶ τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ τὸ ἐνεργήσῃ τις διὰ τῆς δυνάμεως.
Εἰς μάτην ἤθελε μᾶς εἶδει ἡ φύσις τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ μὴν ὑπο-
φέρωμεν τὴν ἀδικίαν, ἢ ὑποχρεοῖ τοὺς ἄλλους νὰ ᾔναι δίκαιοι
πρὸς ἡμᾶς, ἀν δὲν ἠμπορούσαμεν νὰ προσρέξωμεν νομίμως εἰς τὴν
δύναμιν, ὅταν ἀποποιοῦνται τὴν ἐκπλήρωσιν τούτου τοῦ καθή-
κοντος. Ὁ δίκαιος ἤθελεν εἶσθαι εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ πλεονέκτου
καὶ τοῦ ἀδίκου, καὶ ὅλα του τὰ δικαίωματα ἤθελεν ὀγλήγωρα
καταυτῆσει ἄχρηστα.

§. 67. Προάγει Α. τὸ δικαίωμα τῆς ἀμύνης.

Ἐξ αὐτοῦ γεννῶνται Α. τὸ δικαίωμα τῆς νομίμου ἀμύνης,
τὸ ὁποῖον ἀνήκει εἰς κάθε ἔθνος, τουτέστι τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ ἀν-

τι παρατάττωμεν τὴν δύναμιν κατὰ τῶν παραβιάζοντων τὰ δίκαιά μας. Καὶ τοῦτο εἶναι ἡ βᾶσις τοῦ παθητικοῦ ἢ ἀμυντικοῦ πολέμου. (guerre défensive.)

§. 68. Β'. τὸ δικαίωμα τοῦ ζητεῖν δικαιοσύνην.

Β'. τὸ δικαίωμα τοῦ ζητεῖν δικαιοσύνην διὰ τῶν ὄπλων, ὅταν δὲν ᾖ τὸς τρόπος νὰ τὴν λάβῃ τις ἀλλέως. Καὶ αὐτὸ εἶναι ἡ βᾶσις τοῦ ἐνεργητικοῦ, ἢ ἐκδικητικοῦ πολέμου. (guerre offensive)

§. 69. Δικαίωμα τοῦ παιδεύειν τὰς ἀδικίας.

Ἡ ἐν γνώσει γινομένη ἀδικία εἶναι ἀναμφιβόλως εἶδος τι βλάβης. Ἐχει λοιπὸν ὁ πάσχων αὐτὴν τὸ δικαίωμα νὰ τὴν παιδεύσῃ, ὡς τὸ εἶδομεν εἰς τὸν §. 52. Τὸ δικαίωμα τοῦ μὴ ἀνέχεσθαι τὴν ἀδικίαν εἶναι κλάδος τοῦ δικαίωματος τῆς ἀσφαλείας (§. 13).

§. 70. Δικαίωμα ὄλων τῶν ἔθνῶν κατὰ τοῦ περιφρονοῦντος ἀναφανδὸν τὴν δικαιοσύνην.

Ἄς ἐφαρμόσωμεν εἰς τοὺς ἀδίκους ὅσα ἤδη εἴπομεν (§. 53.) περὶ τῶν κακοποιῶν ἔθνῶν. Ἄν κανὲν ἔθνος εἶχε σύστημα νὰ καταπατῇ ἀναφανδὸν τὴν δικαιοσύνην, καταφρονοῦν καὶ παραβιάζον εἰς πᾶσαν περίστασιν τὰ ἀλλότρια δικαίωματα, τὸ συμφέρον τῆς ἀνθρωπίνου κοινωνίας ἠθέληεν ἐπιτρέπει εἰς τὰ ἄλλα νὰ ἐνωσῶσι διὰ νὰ τὸ περισείλωσι καὶ νὰ τὸ παιδεύσωσι. Δὲν λησμονοῦμεν ἐδῶ τὴν ἀρχὴν, τὴν ὁποίαν ἐθέσαμεν εἰς τὰ Προηγούμενά μας, ὅτι δὲν ἀνήκει εἰς τὰ ἔθνη νὰ γίνωνται κριταὶ τὸ ἐν τοῦ ἄλλου. Εἰς τὰς ἰδιαιτέρας περιπτώσεις, αἱ ὁποῖαι ἐπιδέχονται τὴν παραμικρὰν ἀμφιβολίαν, πρέπει νὰ ὑποθέσῃ τις, ὅτι ἐκάτερα τὰ μέρη ἐνδέχονται νὰ ἔχωσι κάποιον δίκαιον· δὲν εἶναι ἀδύνατον, τὸ ἔθνος, τὸ ὁποῖον ἔχει ἀδικόν, νὰ ἔκαμε τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος ἀδικίαν κατὰ λάθος, καὶ ὄχι ἀπὸ γενικὴν τῆς δικαιοσύνης περιφρόνησιν. Ἀλλ' εἴν τι ἔθνος φαίνεται ἀπὸ τὴν σαθερὰν διαγωγὴν του προφανῶς διατεθειμένον νὰ παραβιάζῃ τὰ ἀλλότρια δικαίωματα, ἢ σωτηρία τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἀπαιτεῖ νὰ περισαλῇ. Ἐκεῖνος, ὅστις συλλαμβάνει καὶ ὑποσηρίζει ἀδικόν τινα ἀξίωσιν, ἀδικεῖ τὸν ἐγγιζόμενον μόνον ἀπὸ αὐτὴν· ἐκεῖνος ὅμως, ὅστις ἐμπαίζει ἐν γένει τὴν δικαιοσύνην, ὑβρίζει ὅλα τὰ ἔθνη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'.

Περὶ τοῦ μέρους, τὸ ὁποῖον τὸ ἔθνος δύναται νὰ λάβῃ εἰς τὰς πράξεις τῶν πολιτῶν του.

§. 71. Ὁ κυριάρχης ὀφείλει νὰ παιδεύῃ τὰ δημόσια ἐγκλήματα, καὶ νὰ προσατεύῃ τοὺς πολίτας.

Εἶδομεν προλαβόντως, ἐποῖα εἶναι τὰ κοινὰ καθήκοντα τῶν ἔθνων ἀναμεταξύ των· πῶς ὀφείλει ἓν ἔθνος νὰ σέβεται τὸ ἄλλο, καὶ νὰ ἀπέχῃ πάσης ἀδικίας καὶ ὕβρεως· πῶς τέλος πάντων ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ ἐπιείκεια ὀφείλουσι νὰ βασιλεύωσιν ἀναμεταξύ των καθ' ὅλην των τὴν διαγωγὴν. Ἀλλὰ δὲν ἐθεωρήσαμεν μέχρι τοῦδε, εἰ μὴ τὰς πράξεις τοῦ σώματος τοῦ ἔθνους, τῆς πολιτείας, τοῦ κυριάρχου. Οἱ μερικοὶ, ὄντες μέλη τοῦ ἔθνους, ἐνδέχονται ὡσαύτως νὰ ἀδικήσωσι καὶ νὰ κακοποιήσωσι τοὺς πολίτας ἄλλου ἔθνους, ἢ νὰ ὑβρίσωσιν αὐτὸν τὸν κυριάρχην των. Μᾶς μένει νὰ ἐξετάσωμεν ὁποῖον μέρος δύναται ἡ πολιτεία νὰ λάβῃ εἰς τὰς πράξεις τῶν πολιτῶν, καὶ ὁποῖα εἶναι τὰ δικαιώματα καὶ τὰ καθήκοντα τῶν κυριαρχῶν ὡς πρὸς τοῦτο. Ὅστις ὑβρίζει τὴν πολιτείαν, προσβάλλει τὰ δικαιώματά της, ταραττει τὴν ἡσυχίαν της, ἢ τὴν ἀδικεῖ ὅπωςδήποτε, ὁ τοιοῦτος κηρύττεται ἐχθρὸς της, καὶ γίνεται ἔνοχος παιδείας. Ὅστις κακοποιεῖ ὁποιονδήποτε πολίτην, ὑβρίζει ἐμμέσως τὴν πολιτείαν, ἡ ὁποία ὀφείλει νὰ προσατεύῃ τοῦτον τὸν πολίτην. Ὁ κυριάρχης του χρεωθεῖ νὰ παιδεύσῃ τὴν ὕβριν, νὰ ὑποχρεώσῃ, ἂν δύναται, τὸν ὑβριστὴν εἰς πλήρη ἰκανοποίησιν, ἢ νὰ τὸν παιδεύσῃ· καθότι ἀλλέως δὲν ἠθελεν ἐπιτυχᾶναι ὁ πολίτης τὸν μεγάλον σκοπὸν τῆς πολιτικῆς ἐνώσεως, τὴν ἀσφάλειαν.

§. 72. Δὲν πρέπει νὰ ὑποφέρῃ νὰ ἐξυβρίζωσιν εἰ ὑπήκοοί του τὰ ξένα ἔθνη, ἢ τοὺς πολίτας των.

Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος, τὸ ἔθνος, ἢ ὁ κυριάρχης, δὲν πρέπει νὰ ὑποφέρῃ νὰ ἀδικῶσιν οἱ πολῖταί του τοὺς ὑπηκόους ἄλλων πολιτειῶν, καὶ ἔτι ὀλιγώτερον νὰ ἐξυβρίζωσιν αὐτὰς τὰς πολιτείας. Τοῦτο δὲ πρέπει νὰ γίνεται οὕτως, ὅχι μόνον διότι κάνεις κυ-

ριάρχης δὲν ὀφείλει νὰ ἐπιτρέπη εἰς τοὺς ὑπὸ τὰς διαταγὰς του τελοῦντας νὰ παραβιάζωσι τὰ παραγγέλματα τοῦ φυσικοῦ νόμου, ὃ ὁποῖος ἀπαγορεύει πᾶσαν ἀδικίαν, ἀλλὰ περιπλέον καὶ διότι χρεωσοῦσι τὰ ἔθνη νὰ τιμῶνται ἀμοιβαίως, νὰ ἀπέχωσι πάσης ὕβρεως, βλάβης ἢ ἀδικίας. Ἐάν ὁ κυριάρχης, ὅστις δύναται νὰ διατηρήσῃ τοὺς ὑπηκόους του ἐντὸς τῶν κανόνων τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς εἰρήνης, ἀνέχεται νὰ κακοποιῶσι ὅποιονδὴποτε ξένον ἔθνος, εἴτε αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ, εἴτε τὰ μέλη του, ἀδικεῖ ὀλόκληρον τὸ ἔθνος τόσον, ὅσον νὰ τὸ ἐκακοποιούσεν αὐτὸς ὁ ἴδιος. Τελευταῖον, αὕτη ἡ σωτηρία τῆς πολιτείας, καὶ τῆς ἀνθρωπίνου κοινωνίας, ἀπαιτεῖ ταύτην τὴν προσοχὴν ἐκ μέρους παντὸς κυριάρχου. Ἐάν συγχωρήσῃ εἰς τοὺς πολίτας σου νὰ κακοποιῶσι τὰ ξένα ἔθνη, αὐτὰ θέλουσι κάμει τὸ αὐτὸ ὡς πρὸς σέ· καὶ τότε, ἀντὶ τῆς ἀδελφικῆς κοινωνίας, τὴν ὁποίαν ἐσύστησεν ἡ φύσις μεταξὺ ὄλων τῶν ἀνθρώπων, δὲν θέλομεν πλέον ἰδεῖ, εἰ μὴ μίαν τρομερὰν λεηλασίαν ἔθνους πρὸς ἔθνος.

§. 73. Δὲν δύναται τις νὰ μεμφθῇ τὸ ἔθνος διὰ τὰς πράξεις τῶν μερικῶν.

Ἐπειδὴ ὅμως εἶναι ἀδύνατον καὶ εἰς τὴν πλέον εὐτακτον πολιτείαν, ὡς καὶ εἰς τὸν πλέον ἀγρυπνον καὶ ἀπόλυτον ἡγεμόνα, νὰ μορφύνη κατὰ τὴν ἀρέσκειάν του ὅλας τὰς πράξεις τῶν ὑπηκόων του, καὶ νὰ τοὺς κάμνη νὰ τῷ ἀπονέμωσιν εἰς πᾶσαν περίφασιν τὴν πλέον ἀκριβῆ ὑπακοήν, ἢ θελεν εἰσθαι ἀδικον νὰ ἀποδίδῃ τις εἰς τὸ ἔθνος, ἢ εἰς τὸν κυριάρχῃν, ὅλα τὰ ἀμαρτήματα τῶν πολιτῶν. Δὲν ἢμπορεῖ λοιπὸν νὰ εἰπῇ τις, ὅτι ἀδικήθη παρὰ τοῦ δεινός ἔθνους, ὅταν ἀδικήθη παρὰ τινος τῶν μελῶν του.

§. 74. Ἐκτὸς μόνον ἂν ἐγκριθῶσιν, ἢ κυρωθῶσιν.

Ἄλλ' ἐάν τὸ ἔθνος, ἢ ὁ ὀδηγὸς του, παραδεχθῇ καὶ κυρώσῃ τὴν πρᾶξιν τοῦ πολίτου, τότε τὴν ἀποκαθιστᾷ πρᾶξιν ἐδικήν του, καὶ ἐπομένως ὁ ὕβρισθεις ὀφείλει νὰ θεωρῇ τὸ ἔθνος ὡς τὸν ἀληθῆ αὐτουργὸν τῆς ὕβρεως, τῆς ὁποίας ἴσως ὁ πολίτης δὲν ἐσάθῃ, εἰ μὴ τὸ ὄργανον.

§. 75. Ὅποιαν διαγωγὴν ὑφείλει νὰ ἀκολουθῇ ὁ ὑβρισθεὶς.

Ἐὰν ἡ ὑβρισθεῖσα πολιτεία ἔχῃ τὸν ἔνοχον εἰς τὰς χεῖράς της, δύναται νὰ τὸν κρίνῃ καὶ νὰ τὸν παιδεύσῃ. Ἄν ὅμως ὁ ἔνοχος δραπετεύσας μεταβῇ εἰς τὴν πατρίδα του, πρέπει νὰ ζητήσῃ δικαιοσύνην ἀπὸ τὸν κυριάρχην του.

§. 76. Καθῆκον τοῦ κυριάρχου τοῦ ὑβριστοῦ.

Καὶ ἐπειδὴ δὲν πρέπει αὐτὸς νὰ ἀνέχεται νὰ ἐνοχλῶσιν ἢ νὰ ὑβρίζωσιν οἱ ὑπήκοοί του τοὺς ἀλλοτρίους ὑπηκόους, ἔτι ὀλιγώτερον δὲ τὰς ξένας δυνάμεις, ὑφείλει νὰ ὑποχρεώσῃ τὸν ἔνοχον νὰ δώσῃ ἱκανοποίησιν τῆς ζημίας ἢ τῆς ὑβρεως, ἂν τοῦτο ἦναι δυνατόν, ἢ νὰ τὸν παιδεύσῃ αὐστηρῶς καὶ πρὸς παραδειγματισμὸν, ἢ τελευταῖον, νὰ τὸν παραδώσῃ, κατὰ τὰς περιστάσεις, εἰς τὴν ὑβρισθεῖσαν πολιτείαν, διὰ νὰ τὸν παιδεύσῃ. Τοῦτο φυλάττεται σχεδὸν ἐν γένει διὰ τὰ μεγάλα ἐγκλήματα, τὰ ὅποια ἀντιβαίνουσιν ἐξίσου εἰς τοὺς περὶ ἀσφαλείας νόμους ἄλων τῶν ἐθνῶν. Οἱ φονεῖς, οἱ πυρπολισαὶ, οἱ κλέπται συλλαμβάνονται ὅπου καὶ ἂν εὐρεθῶσι, κατ' αἵτησιν τοῦ κυριάρχου, ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ ὁποίου ἐπράχθη τὸ ἐγκλημα, καὶ παραδίδονται εἰς τὴν δικαιοσύνην του. Μεταξὺ δὲ τῶν γειτονικῶν πολιτειῶν, αἱ ὅποια ἔχουσι πλέον στενὰ σχέσεις, γίνεται ἄλλο περισσότερο. Ὡς καὶ εἰς τὰ μικρὰ πταίσματα, τῶν ὁποίων ἡ ἐπανόρθωσις ζητεῖται εἰς τὰ πολιτικὰ δικαστήρια, οἱ ὑπήκοοι τῶν δύο γειτονικῶν πολιτειῶν ὑποχρεοῦνται ἀμοιβαίως νὰ παρουσιάζωνται ἔμπροσθεν τοῦ δικαστοῦ τῆς πολιτείας, ὅπου κατηγοροῦνται, ὅτι ἐπράξαν τὸ πταῖσμα· καὶ κατ' αἵτησιν τούτου τοῦ δικαστοῦ, προσκαλοῦνται κατὰ τοὺς δικαστικούς τύπους, καὶ ἀναγκάζονται μάλιστα ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἐπιτόπιον ἐξουσίαν νὰ ἐμφανισθῶσι.

§. 77. Ἐὰν ἀπαρνηθῇ τὴν δικαιοσύνην, λαμβάνει μέρος εἰς τὸ ἀμάρτημα καὶ εἰς τὴν ὑβριν.

Ὁ κυριάρχης, ὅστις δὲν θέλει νὰ κάμῃ νὰ δοθῇ ἱκανοποίησις τῆς παρὰ τοῦ ὑπηκόου του προξενηθείσης ζημίας, ἢ νὰ παιδεύσῃ τὸν ἔνοχον, ἢ τέλος πάντων νὰ τὸν παραδώσῃ, ἀποκαθίσταται κατὰ τινὰ τρόπον συναίτιος τῆς ὑβρεως, καὶ ὑπεύθυνος ὡς πρὸς τὰ ἀποτελέσματά της. Ἐὰν ὅμως παραδῶσῃ εἴτε τὰ κτήματα

τοῦ ἐνόχου εἰς ἀποζημίωσιν, εἰς ὅσας περιστάσεις ἐπιδέχονται τοιαύτην διόρθωσιν, εἴτε τὸ ἄτομον τοῦ ὑβριστοῦ, διὰ τὴν ἐπιβληθεῖσιν ἢ ποινὴν τοῦ ἐγκλήματός του, δὲν ἔμπορεῖ πλέον ὁ ὑβρισθεὶς νὰ ἀπαιτήσῃ τι περισσότερον. Ὅταν Δημήτριος ὁ βασιλεὺς παρέδωκεν εἰς τοὺς Ῥωμαίους τοὺς φονεῖς τοῦ πρέσβεως των, ἡ Γερουσία τοὺς ἀπέπεμψεν, ἐπιφυλαττομένη τὸ δικαίωμα νὰ παιδεύσῃ εἰς τὴν ἀνήκουσαν περίστασιν τὴν τοιαύτην παρανομίαν, ἐκδικουμένη αὐτὴν εἴτε κατ' αὐτοῦ τοῦ βασιλέως, εἴτε κατὰ τῆς ἐπικρατείας του. Ἄν τὸ πρᾶγμα εἶχεν οὕτω, καὶ δὲν εἶχε λάβει ὁ βασιλεὺς μέρος εἰς τὸν φόνον τοῦ πρέσβεως τῆς Ῥώμης, ἡ διαγωγὴ τῆς Γερουσίας ἐσάθη εἰς ἄκρον ἀδίκος, καὶ ἰδία ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι ἐξήτων ἀφορμὴν νὰ εὐχαρισήσωσι τοὺς κενοδόξους σκοπούς των.

§. 78. Ἄλλη περίπτωσις, καθ' ἣν τὰ ἔθνη ἐνέχονται εἰς τὰς πράξεις τῶν πολιτῶν.

Τὰ ἔθνη εἶναι περιπλέον ὑπεύθυνα διὰ τὰς πράξεις τῶν μελῶν των, ὅταν αἱ ἀρχαὶ τὰς ὁποίας ἀκολουθοῦσιν αἱ κυβερνήσεις των συνειθίζουσι τοὺς πολίτας καὶ ἐπιτρέπουσιν εἰς αὐτοὺς, νὰ κἀμνωσιν ἐφόδους κατὰ τῶν ξένων τόπων, κτλ. Οὕτω τὸ ἔθνος τῶν Οὐσβέκων εἶναι ὑπεύθυνον τῶν λησείων τὰς ὁποίας ἐνεργοῦσι τὰ μέλη του. Οἱ ἡγεμόνες τῶν ὁποίων οἱ ὑπήκοοι λησεύονται καὶ σφάζονται, καὶ τῶν ὁποίων ἡ ἐπικράτεια εἶναι ἐκτεθειμένη εἰς τὰς ἐφόδους τούτων τῶν λησῶν, ἔχουσι τὸ δικαίωμα νὰ ζητήσωσιν ἰκανοποίησιν ἀπὸ ὀλόκληρον τὸ ἔθνος. Τί λέγω; Ὅλα τὰ ἔθνη ἔχουσι τὸ δικαίωμα νὰ συμμαχήσωσιν ἐναντίον του, νὰ τὸ περιφείλωσι, καὶ νὰ τὸ μεταχειρισθῶσιν ὡς κοινὸν ἐχθρὸν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Οὕτω, μὲ δίκαιον λόγον ἠθέλαν ἐνωθῆναι τὰ χριστιανικὰ ἔθνη κατὰ τῶν κυβερνήσεων τῆς Βαρβαρίας, διὰ τὴν ἐξολοθρεύσωσι τὰ καταφύγια ταῦτα τῶν Ἀφρικανῶν πειρατῶν, οἱ ὁποῖοι ἄλλους κανόνας εἰρήνης ἢ πολέμου δὲν γνωρίζουσιν, ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ λησεύειν καὶ τὸν φόβον μὴ λάβωσι τὰ ἐπίχειρα τῆς κακίας των.